

ТВОРИ СУГЕРІЯ, АБАТА МОНАСТИРЯ СЕН-ДЕНІ, ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ФРАНЦІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XII ст.

В статті автор аналізує твори відомого західноєвропейського середньовічного церковного діяча та історика, настоятеля монастиря Сен-Дені, абата Сугерія (1081-1151).

This article examines works by famous medieval Western church leader and historian, abbot of Saint-Denis, Abbot Suheriya (1081-1151).

Один з видатних інтелектуалів і відомих політичних діячів західноєвропейського Середньовіччя, абат монастиря Сен-Дені Сугерій (у французькій транскрипції – Сюжер), стояв, як відомо, біля витоків французької історичної науки і був причетний до процесу її формування. Для своєї епохи він демонструє високу освіченість, знання законів і воєнної справи, знайомство з новими (на середину XII ст.) літературними творами й чудову пам'ять щодо подій та людей, а "Життя Людовика Товстого", правнука Ярослава Мудрого, увійшло складовою частиною до "Великих Французьких хронік" – головного зводу з історії правління французьких королів, початок складання котрого припадає на останню чверть XIII ст.

Діяльність Сугерія на політичній арені, як і його досвід створення літературно-біографічних опусів та хронік, пов'язані зі складним періодом в історії Франції. На межі XI-XII ст. Французьке королівство перебувало у гострому політичному становищі. На його теренах існувало багато великих та малих земельних володінь: герцогств, графств, інших територіальних утворень, феодалів, котрих відчували себе в них практично повноправними хазяями. Королівський домен натомість являв собою усього лише незначну територію, що об'єднувала землі у середній течії Сени й Луари, затиснуту з усіх боків свавільними сусідами. Крім того, і в середині самого домену дрібніші володарі, васали короля так само не відчували поваги й не демонстрували відданості своєму сюзерену, доволі часто виходячи з покори та намагаючись втручатися у королівську політику.

Роздрібленість і внутрішні чвари були звичайним життям королівства нащадків Карла Великого. Знать відігравала вирішальну роль навіть у передачі корони тій чи іншій особі. Лише представнику могутнього феодалного роду Гуго Капету, який зайняв престол 987 р., вдалося заснувати нову династію. Перші Капетинги ще за життя коронували своїх синів спадкоємцями, щоб зберегти престол в одній родині, й така традиція проіснувала до кінця XII ст. [21, с. 57]. З іншого боку, королі з династії Капетингів поступово, крок за кроком, створювали та зміцнювали своє королівство, підвищували свій моральний авторитет і політичну вагу, приборкували непокірних васалів, закладали підвалини майбутньої могутньої монархії. Отже перша половина XII ст. – часи розквіту і втілення талантів Сугерія – стала для Франції добою початку посилення королівської влади.

Біографія абата Сугерія – історика королів, творця готичного архітектурного стилю (*opus modernum*, *francigenum*) й регента королівства – багата на різні події. Як зазначає Дж. Бентон, він залишив нам три головних пам'ятники: свої твори, свою адміністративну та фінансову реформу і свої художні досягнення [20, с. 7]. Ці "пам'ятники" Сугерія стали об'єктом дослідження (починаючи з тритомної праці Ф. Жервісе, що побачила світ у 1721 р. [26]) багатьох вчених XIX-XX ст., серед яких у першу чергу можна згадати імена М. Чібнелла [25], О. Картьєрєрі [24], Т. Грановського [12], Е. Панофського [14], А. Левіса [27], Е. Бурназеля [21] та ін. [11, 22, 23]. Одним із сучасних провідних дослідників життя і

творчості Сугерія є французький історик М. Бюр [18, 19]. Цікаві наукові розвідки по темі й переклади деяких опусів Сугерія здійснили російські медієвісти – А. Малінін [13], А. Шишков [17] і Т. Стукалова [15, 16].

Саме Т. Стукалова, яка вперше повністю переклала з латини національною мовою й прокоментувала "Життя Людовика Товстого", зокрема, підкреслює: "Без діяльності Сугерія клаптик землі навколо Парижа ніколи б не переріс у Французьке королівство від Ла Манша до Середземного моря, так і залишився би "Французьким островом", одним з багатьох феодалних володінь у мінливій хиткій стихії феодалної роздробленості" [16, с. 11-12].

Як вже акцентувалося вище, державна і церковна діяльність знаменитого абата Сен-Дені насичена доленосними рішеннями та впливовими порадами. За видатні заслуги у сфері політичного і духовного життя Франції він одержав 1149 р. від короля Людовика VII почесний титул "Отець Вітчизни" ("*Pater Patriae*") [27, с. 50]. Майбутній регент Франції народився 1081 р. в землях між Сен-Дені й Аржантеєм, на північний схід від Парижа, у володіннях сеньйорів де Монморансі. На думку Т. Стукалової, Сугерій вірогідно походив з родини або заможних селян, або дрібних рицарів, котрі мали володіння в селі Шаннев'єр-ле-Лувр, розташованому неподалік Сен-Дені [16, с. 14]. Його батьком був Хелінанд, брат чи дядько Сугерія Великого, сіра де Шеннев'єр. Відомі імена двох братів Сугерія – Рауля і П'єра, – з котрих останній теж став кліриком; однак джерела не зберегли ніяких свідчень про матір. Можливо, її рання смерть змусила Хелінанда віддати наймолодшого сина у монастир Сен-Дені, присвятивши його Церкві.

Отже, десятирічний Сугерій як "*oblatus*" (тобто "присячений, дарований") в 1091 р. потрапив у чернече середовище, де мав перебувати все життя: справа в тому, що на Сході за Правилами Св. Василія Великого (330-379) облат по досягненні повноліття мав право повернутися в соціум до мирських реалій, натомість західний Статут Св. Бенедикта Нурсійського (480-543), орієнтований на дотримання традиції батьківської влади ("*patria potestas*"), таке повернення забороняв [16, с. 14]. Першим вихователем і учителем для Сугерія став тодішній настоятель обителі – абат Адам (1094-1122).

Монастир Сен-Дені під Парижем був заснований 630 р. королем Дагобертом I (626-639) на честь хрестителя Галлії та патрона Франкської держави Св. Діонісія і його легендарних сподвижників, Св. Рустика й Св. Елейтерія; мощі святих зберігалися в абатстві, яке стало офіційною королівською усипальницею. Крім того, в Сен-Дені – духовно-політичному центрі Франції, почесними абатами якого були і Карл II Лисий (843-877), і Гуго Капет (987-996) – зберігалась Орифламма (від лат. *Aurea flamma* – "Золоте полум'я"), тобто прапор Св. Діонісія, що ототожнювався зі знаменем відродженої Римської імперії, надісланим папою Левом III (795-816) Карлу Великому (768-814) перед коронацією останнього імператором у 800 р. З 1096 р. Орифламма прийняла, як відомо, форму роздвоєного червоного стяга і перетворилась на прапор Французького королівства, символ національної єдності [17, с. 172].

Першопочатково Сугерій вчився у школі при пріораті абатства – Сен-Дені де л'Естре [3, с. 32]. Ця школа була відкрита і для інших дітей, котрі не збиралися ставати ченцями та єпископами: абатство приймало на навчання синів головних придворних служителів і місцевих шателенів. Разом з тим (рідкісне виключення), там почав здобувати освіту принц Людовик Капет, майбутній король Людовик VI. Знайомство й можливе товаришування хлопчиків тривало два роки, після чого наприкінці 1092 р. Филип I (1060-1108) забрав свого сина зі школи, доручив його подальше виховання рицарю Херлуїну Паризькому і відправив принца під наглядом старого вояка на норманський кордон. Наступна зустріч Людовика із Сугерієм відбудеться лише двадцять років потому, 12 березня 1111 р. в Мельоні, на засіданні королівської курії, де обговорювались скарги єпископів і абатів на безчинства Гуго III, сіра дю Пюїзе та його васалів [16, с. 15].

Сугерій навчався у школі л'Естре десять років. 1101 р. абат Адам відкликав юнака і допустив його до чернечої проповіді. Одночасно Сугерій отримав від настоятеля завдання під керівництвом хранителя – "армарія" привести до ладу монастирську бібліотеку й архів. Влітку 1104 р. молодий чернець отримав можливість продовжити свою освіту в королівському абатстві Сен-Бенуа-сюр-Луар (Фльорі) [20, с. 4]. В травні 1106 р. він вирушає до Пуатьє, щоби взяти участь в Синоді, котрий проводився 26 травня легатом папи Пасхалія II (1099-1118). Перша половина 1107 р. була наповнена для Сугерія активним суспільним життям. На початку березня він прибув у пріорію Шаріте-сюр-Луар в Беррі, де 3 березня був присутній на освяченні церкви понтифіком. 9 березня Сугерій спромігся відстояти перед Пасхалієм деякі важливі права та привілеї Сен-Дені, на котрі зазіхав єпископ Паризький Галон [16, с. 16-17].

У квітні того ж року він разом із папою (римський первосвященик здійснював пастирську поїздку по Франції) перебував у Турі; в кінці квітня разом з понтифіком повернувся у Сен-Дені, де відбувалась зустріч Філіпа I з Пасхалієм. Протягом 5-18 травня, як помічник абата Адама, Сугерій супроводжував папу в Шалон-на-Марні на зустріч з посланцями німецького імператора, а 23 травня був присутній на Синоді в Труа. Нове призначення Сугерія – прево (1107-1108 рр.) монастиря Берневаль-ле-Гран-ан-Ко, розташованого в Нормандії, поблизу Дьєппа; завдання – відновлення господарства розореного пріорату, що належав Сен-Дені. У 1109 р. абат Адам перевів його на таку саму посаду прево (перебував на ній до березня 1115 р.) в пріорію Турі-ан-Бос неподалік Шартра – більш багатий домен Сен-Дені, для припинення утисків з боку місцевих феодалів [16, с. 17].

На цій посаді він набув досвіду у двох "напрямах": в Берневелі Сугерій ознайомився з нормандськими владними інститутами і зміг оцінити ту організаційну роботу, котру здійснив король Англії та герцог Нормандський Генріх I Боклерк (1100-1135) по боротьбі з феодалською вольницею, а в Турі на самому собі зазнав те, що в "Житті Людовика Товстого" назве "заколотною тиранією" пожадливіх баронів [16, с. 17].

Наприкінці зими 1112 р. Сугерія знов викликав абат Адам; вони обидва вирушили до Риму для участі у Першому Латеранському соборі, який проходив 18-23 березня [19, с. 74]. Влітку 1115 р. Сугерій прибув у Сен-Дені на весілля Людовика VI з Аделаїдою Савойською [17, с. 51]. Тоді ж він отримав перше підвищення – став субдияконом [23, с. 18]. З цього часу молодий клірик починає брати активну участь у церковній політиці. В якості секретаря Адама він виконував важливі дипломатичні місії, наприклад, в Нормандію до двору англійського короля Генріха I (1100-1135). Восени 1118 р.

король відрядив його на чолі делегації на південь Франції, у Магелонн, щоб привітати папу Геласія II (1118-1119); восени 1119 р. Сугерій займається в Сен-Дені підготовкою до візиту папи Калікста II (1119-1124), котрий відбувся 24 листопада [4, Col. 1195]. Через два роки – в січні 1122 р. – Сугерій офіційно виїхав до Італії у державних справах і з цією метою 29 січня зустрівся з папою в Бітонто [16, с. 19].

На зворотному шляху Сугерія наздогнала сумна звістка – 19 лютого помер Адам, а вже 12 березня 1122 р. його самого (після рукопокладення за день до того в сан пресвітера) капітул обрав новим абатом. Навесні 1123 р. настоятель Сен-Дені знов вирушає до Риму на Другий Латеранський собор, що проходив 18-30 березня [19, с. 74]; після собору протягом літа Сугерій здійснював паломництво по святих місцях Італії, відвідавши святині в Монте-Кассіно, Беневенто, Салерно, Барі та в Апулії [16, с. 20]. У 1124 р. він супроводжує короля у воєнних походах проти повсталіх васалів Іль-де-Франса, а також, вручивши Людовику VI Орифламу, допомагає монарху отримати безкровну перемогу над імператором Генріхом V (1106-1125) і запобігти вторгненню останнього у Францію [17, с. 173]. В травні 1125 р. у Майнці Сугерій бере участь в ролі спостерігача від Людовика VI на виборах наступника Генріха V, і з осені поступово починає відходити від проблем великої папської політики.

Після обрання абатом Сугерій починає активно займатися справами Сен-Дені. Серед нагальних питань, які чекали на вирішення та розв'язання були: відновлення втрачених або узурпованих прав обителі, повернення втрачених та розкрадених володінь, придбання нових, врегулювання майнових і юридичних суперечок, збільшення прибутковості володінь, заснування т.зв. нових сіл на незаселених й необроблених (залишених) землях; початок великих робіт з будівництва та реконструкції самого абатства, включаючи його головний собор, і проведення реформи. Сама поїздка до Майнці була використана настоятелем для інспекції монастирських володінь Сен-Дені та врегулювання проблем юридичного характеру [16, с. 21]. З 1126 р. абатство вступає в період свого найвищого культурного і господарського розквіту; за чотири роки його річний дохід збільшується у три рази [17, с. 173].

Життя Сугерія фіксує: як особистість він був "доволі людям і привітним" ("humanis satis et jocundus") [4, Col. 1196], і вважав, що в обов'язки абата входить турбота й про тілесне благополуччя ченців, "щоб вони змогли витримати тягар своїх мандрів" [4, Col. 1196]. Тим не менш, у 1127 р. Сугерій проводить за закликом Св. Бернарда Клервоського (1091-1153), котрий за правління Адама називав обитель Сен-Дені "кузницею Вулкана і синагогою Сатани", – реформи, спрямовані на суворе дотримання чернечого статуту ("Constitutiones" [5, Col. 1446-1460], "Testamentum" [10, Col. 1439-1446]), у зв'язку з чим одержує від Бернарда спеціальне письмове вітання. В 1130 р. Сугерій нарешті надсилає святому епістолу-відповідь "Sugarii abbatis Sancti Dionysii ad Sanctum Bernardum" – один зі своїх 187 листів [6, Col. 1347-1440]. Крім того, він домагається від французьких королів дарування для Сен-Дені особливих привілеїв ("Privilegia Sancto Dionysio concessa tempore Sugarii abbatis", 1124 р., 1129 р., 1143 р., 1144 р., 1145 р.) і права на влаштування при абатстві ярмарку ("Foire du Lendit") [17, с. 174].

Прикладаючи зусилля до розширення та вдосконалення монастирських володінь, Сугерій не лише закладає нові поселення (1137 р., 1146 р.) і відроджує старі напівзруйновані храми (наприклад, каплицю Нотр-Дам-де-Шан), але й відновлює забуті права Сен-Дені на ці-

лий ряд земель, зокрема на пріорат Аржантей під Парижем, звідки ним – при підтримці церковного синоду – виганяються 1129 р. черниці, очолювані Елоїзою, дружиною П'єра Абеляра (1079-1142) [17, с. 174]. Охарактеризований своїм біографом Гільомом у "Vita Sugerii abbatis" як "посередник і запорука спокою" ("mediator et pacis vinculum") [4, Col. 1201], Сугерій, відіграючи одну з провідних ролей в тодішньому політичному житті Франції, домагається в 1142 р. миру між Людовиком VII (1137-1180) і графом Тібо IV Великим (Блуаським), запобігає виступу проти короля графа Анжу Годфріда (Жоффрау) V Красивого Плантагенета (1113-1151), а також мирить Людовика VII з його канцлером Алгреном та перешкоджає на певний час розлученню короля з Алієнорою Аквітанською, з якою король побрався в червні 1137 р. у Бордо [12, с. 43]. Проте, коли розторгнення шлюбу таки відбулося в 1152 р., ця подія призвела до важких наслідків для французької корони: Алієнора вийшла заміж за англійського короля Генріха II (1154-1189) і Франція втратила Аквітанію [12, с. 44].

Будучи регентом Франції в 1147-1148 рр. – під час перебування Людовика VII у невідомому Другому хрестовому поході (котрий абат Сен-Дені, на відміну від Св. Бернарда, не схвалював) – Сугерій не лише провів успішні фінансові реформи, але й придушив заколот брата короля Роберта де Дрьо [21, с. 68]. В серпні, припинивши протистояння своєму супернику – канцлеру Кадурку, абат вирішив здійснити паломництво до могили Св. Мартіна Турського (336-397). Після тривалої та важкої подорожі, повернувшись у рідну обитель, семидесятирічний абат зліг у лихоманці. Під час хвороби (протягом трьох місяців) Сугерій писав листи, займався реформуванням абатства Сен-Корней-де-Комп'єнь, підбирав претендентів на єпископські кафедри в Аррасі та Лані, приймав відвідувачів [16, с. 31]. Вже тяжко хворий, він тим не менш, втрутився в сварку Людовика VII з його братом Генріхом, єпископом Бове (1144-1162), й просив останнього у листі підкоритися волі короля [6, Col. 1435-1437]. Сугерій помер в присутності своїх друзів – єпископів Суассону, Нуайону та Санлісу – у суботу 13 січня 1151 р., на свято Богоявлення. Його поховали в цистерціанському монастирі Барбо [16, с. 31-32], а улюблений учень Гільом склав на смерть абата послання ("Epistola encyclica monachorum Sancti Dionysii de morte Sugerii abbatis") і вірш ("Versus de obitu Sugerii abbatis") [19, с. 76].

До числа історичних творів Сугерія відносяться вже згадуване "Життя Людовика VI Товстого" ("Vita Ludovici regis VI, qui Grossus dictus" або "Vita Ludovici Grossi") [2, с. 49-144], складене протягом 1138-1144 рр. і незавершена "Історія славного короля Людовика VII" ("Historia gloriosi regis Ludovici Septimi"). Другий опус дописав, довівши події до 1165 р., чернець із Сен-Жермен-де-Пре у 1176 р.; ім'я продовжувача не збереглося [20, с. 9]. Слід зазначити, що ці роботи відкрили серію королівських життєписів, створених в Сен-Дені. Сугерій як автор не просто вибудовує в них хроніку історичних подій; він одночасно формулює начатки французької патрістичної ідеології, згідно якої Франція, "господарка всієї землі", є правонаступницею Римської імперії, що "народжується від джерела благочестя"; натомість англійцям "судилося у відповідності з моральним та природним законом бути упокореними французам", а германці, "які скрегочуть зубами у своїй тевтонській несамоовитості", повинні "повною мірою відчувати важкість воздавання за наругу, ними нанесену, але не на нашій, а на своїй землі, котра, через те, що часто піддавалась завоюванням, підпорядкована франкам в силу їх королівського права" [2, с. 57-58].

Що стосується інших творів абата, – до числа яких відносяться: присвячена опису, плануванню та веденню монастирського господарства "Книга про справи, здійснені під власним керівництвом" ("Liber de rebus in administratione sua gestis") [1, с. 264-276; 9, Col. 1211-1240] (написана протягом 1145-1149 рр.); "Книжечка про освячення церкви Святого Діонісія власного зведення" ("Libellus de consecratione ecclesiae Sancti Dionysii a se aedificatae") [8, Col. 1240-1254] 1144 р., котра відрізняється насиченістю стилю, великою кількістю алюзій, метафор і багатого грою слів, наведенням історичних даних про зведення храму при королі Дагоберті у VII ст.; а також численні "віршики" ("versiculi") на стінах храму та літургійних предметах, – то вони являють собою особливий інтерес завдяки інформації, що міститься в них про проведення в 1140-1144 рр. з ініціативи Сугерія перебудову абатської церкви [17, с. 175]. Перебудову цю настоятель почав у зв'язку з поганим станом церкви та її малими розмірами, але в результаті реконструкція призвела до створення першого в історії готичного собору й однієї з найвишуканіших культових споруд Західної Європи XII ст. [17, с. 175].

Однією з головних характерних рис творів Сугерія є те, що в них на противагу Св. Бернарду Клервоському (його трактату "Апологія Вільгельма, абата Святого Федора" – "Apologia ad Willelmum Abbatem Sancti Theodoric") та іншим прибічникам пуританських положень "Великого трактату Ордену Цистерціанців" ("Exordium magnum Ordinis Cisterciensis") абат Сен-Дені доводить правомірність і необхідність використання у богослужінні "найкоштовніших матеріалів, які ми лише можемо дістати" [7, Col. 1171]; "Ми повинні поклонятися (божественному) і через зовнішні прикраси священних посудин ... бо ми переконані, що корисно не ховати, а виставляти на загальний огляд Божі дари" [7, Col. 1172].

Першим за часом і єдиним датованим твором Сугерія залишається його заповіт, підписаний 17 червня 1137 р., перед подорожжю в Аквітанію на весілля Людовика Молодого. У 1140-1141 рр. абат склав "Ordinatio" [5] – розпорядження про закладку фундаменту нового собору Св. Діонісія та виділення коштів на його будівництво. Безсумнівно, всі твори Сугерія важливі, як підкреслює Т. Стукалова, для істориків-медієвістів, однак "Життя Людовика Товстого" по праву займає серед них перше місце [16, с. 33]. Саме в цій історичній праці біографічного характеру Сугерій проявив себе не просто як хроніст і спостерігач; він виступив в ролі об'єктивного дослідника й коментатора описуваних історичних подій. Недарма ще Т. Грановський відзначав: "Особливість Сугерієвого розуму та характеру полягала у надзвичайній чіткості й простоті. Він належав до числа рідкісних людей, котрі знають добре, чого бажають, котрі повністю усвідомили свої цілі та наміри" [12, с. 29]. Отже твори абата Сен-Дені – державного і церковного діяча, біографа французьких королів та письменника – стали історико-літературним взірцем для багатьох західноєвропейських інтелектуалів наступних поколінь.

1. Сугерий, аббат Св. Дионисия. Книга о делах управления, в которой отмечается многое, касающееся истории Людовика Толстого и Людовика Молодого. Гл. I-XVII / Пер. с лат. А.М. Малинина // Ученые записки Ленинградского пед-го ун-та им. А.И. Герцена. Л., 1941. Т. 45. С. 264-276. 2. Сугерий, аббат Сен-Дени. Жизнь Людовика VI Толстого, короля Франции (1108-1137) / Пер. с лат. Т.Ю. Стукаловой. М., 2006. С. 49-144. 3. Abbot Suger on the abbey church of Saint-Denis and its art treasures / Ed., translated and annotated by E. Panofsky. Princeton (N.Y.), 1979. 4. Guillelmi, Sandiosyani monachi, Sugerii discipuli. Vita Sugerii abbatis // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1193-1208. 5. Sugerii abbatis Sancti Dionysii Constitutiones. De religiosum victu augendo et primis fundamentis ecclesiae Sancti Dionysii ab ipso aedificatae // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1446-1460. 6. Sugerii abbas

Sancti Dionysii Epistolae // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1347-1440. 7. Sugerii abbas Sancti Dionysii Notitia altera // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1171-1172. 8. Sugerii abbas Sancti Dionysii. Libellus de consecratione ecclesiae a se aedificatae et translatione corporum Sancti Dionysii ac sociorum ejus facta anno MCXL // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1239-1254. 9. Sugerii abbas Sancti Dionysii. Liber de rebus in administratione sua gestis // Migne J. Patrologiae cursus completus. Series latina. Parisiis, 1855. T. CLXXXVI. Col. 1439-1446. 11. Брук К. Возрождение XII в. // Богословие в культуре средневековья. К., 1992. С. 121-226. 12. Грановский Т.Н. Аббат Сугерий. Историческое исследование. М., 1849. 13. Малинин А.М. Сугерий – аббат св. Дионисия // Ученые записки Ленинградского пед-го ун-та им. А.И. Герцена. Л., 1941. Т. 45. С. 260-263. 14. Панофский Э. Аббат Сужер и аббатство Сен-Дени // Богословие в культуре средневековья. К., 1992. С. 79-117. 15. Стукалова Т.Ю. Введение в средневековую французскую архонтологию. М., 2001.

16. Стукалова Т.Ю. Введение // Сугерий, аббат Сен-Дени. Жизнь Людовика VI Толстого, короля Франции (1108-1137) / Пер. с лат. Т.Ю. Стукаловой. М., 2006. С. 11-47. 17. Шишков А.М. Средневековая интеллектуальная культура. М., 2003. С. 174-177. 18. Bur M. Suger: Abbeu de Saint-Denis, reugent de France. Paris, 1991. 19. Bur M. A Note on Suger's understanding of political power // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 73-76. 20. Benton J.F. Suger's life and personality // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 3-15. 21. Bournazel E. Suger and the Capetiens // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 55-72. 22. Bedos-Rezak B. Suger and the symbolism of royal power: the seal of Louis VII // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 95-103. 23. Constable G. Suger's monastic administration // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 17-32. 24. Cartellieri O. Abbot Suger von Saint-Denis. Berlin, 1898. 25. Chibnall M. The World of Orderic Vitalis. Oxf., 1987. 26. Gervaise F.A. Histoire de Suger. Paris, 1721. Vols. 1-3. 27. Lewis A.W. Suger's view on kingship // Abbot Suger and Saint-Denis. A symposium. N.Y., 1987. P. 49-54.

Надійшла до редколегії 17.01.11

О. Булдакова, канд. іст. наук, доц.

"ЗАГАЛЬНЕ НАСТАВЛЯННЯ" ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ КАРЛА ВЕЛИКОГО

Стаття присвячена аналізу історичного джерела – капітулярія, створеного в канцелярії франкського короля Карла Великого у 789 р. Цей документ відіграв суттєву роль в процесі державотворення франків у доімперський період.

The article is devoted to the examination of the historical source – capitulary, created in the office of Frankish king Charles the Great in 789. This document played a significant role in the process of the creation of the Franks state in a pre-imperial period.

В 789 році на знаменитих "березневих полях" – щорічних зборах франкської знаті був оголошений документ, який надалі отримав назву "Загальне наставляння" [1, с. 53-62]. Цей документ, очевидно, мав законодавчий характер, оскільки його статті передписували представникам кожного суспільного прошарку, і, насамперед, прошарку духовного, виконувати свої обов'язки відповідно до канонів, затверджених римською католицькою церквою, і зверяти свою поведінку із заповідями Священного Писання.

Поява такого роду законодавчого акту у франкській державі наприкінці VIII ст. не була подією екстраординарною. Вивчення писемних пам'яток, що мають відношення до раннього періоду історії франків, дозволяє зробити висновок, що зі зміцненням королівської влади в країні все частіше стали видаватися постанови, які спочатку доповнювали традиційні "правила" франків, а потім стали оформлятися окремо у вигляді капітуляріїв і різноманітних наставлянь. Від ранніх "правд", які по своїй суті були суддебниками, капітулярії й наставляння, у тому числі й "Загальне наставляння", відрізнялися іншою формою подання закону й у більшості випадків не визначали міри покарання за його порушення. Крім того, низка капітуляріїв і королівських постанов, записаних у другій половині VIII ст., вже декларували новий для германців територіальний принцип права. [16, с. 56]. Про цей свідчить і "Загальне наставляння", оскільки воно було звернене не тільки до франків, але й усіх тих, хто проживав на землях, що належали франкському королю. Слід також акцентувати увагу на тому, що характерною рисою подібних документів цього часу було об'єднання положень, в яких змішувалися правові нормативи й моральні настанови, і статей, що за своїм змістом обумовлювали церковне і світське право.

Більш докладне вивчення "Загального наставляння" виявляє підходи й критерії створення цього документа. Аналіз його змісту дозволяє виділити в ньому дві частини. У першій частині, до якої слід віднести статті з 1-ї по 50-ту, правовою основою виступають постанови соборів і положення папських декреталій. У другій частині, що об'єднує статті з 61-й по 82-гу, як доказове джерело використовуються біблійні вірші. І тільки в статтях 70, 76 і 77 закон проголошується самим королем. Але в

усіх випадках Карл співвідносить свої рішення із загальною моральною концепцією католицизму. 60-та стаття "Загального наставляння" є певним водорозділом у тексті документа й має вигляд узагальнення. У ній франкський король прямо звертається до своїх підданих для того, щоб підкреслити не випадковість вибору правового джерела, тобто римських канонів, і обов'язковість слідування їм. Суть же наставляння найбільш чітко сформульована в 62-й статті: те, чого домагається король – мир, злагода, і єдність, які повинні панувати серед усього християнського народу.

Усередині першої частини "Загального наставляння", у свою чергу, можна виділити групи статей, що мають єдине правове джерело. Для перших шести положень ним є рішення 1-го Нікейського Всесвітнього собору 325 р., які були підтверджені на наступних Антиохійському (341 р.), Сардикійському (343 р.), Лаодикійському (364 р.) та Халкидонському соборах (451 р.). 7-13 статті "Наставляння" орієнтовані на рішення Антиохійського собору, 14-20 пункти спираються на Лаодикійський собор, статті з 21 по 31 співвідносяться з положеннями Халкидонським собором, що, як і Нікейський, мав статус вселенського. Наступна значна група статей з 32-ої по 46-ту як законодавче джерело наводить положення Карфагенського (419-426гг.) та Африканського соборів (у цьому випадку потрібно мати на увазі, що канонізовані положення численних африканських соборів першої третини V ст. пізніше були зібрані під грифом Карфагенського). Для 47-ої, 48-ої та 57-ої статей основою є собор у Ганграх (між 362-370 рр.). Анкірський собор 314 р. згадується в 49-й статті, а 50-та стаття посилається на Неокесарійський собор 315 р. [14, с. 328-329]. У статтях з 51-ої по 59-ту правовою основою є папські декреталії, зокрема, пап Сириція (384-399 рр.), Інокентія I (401-417 рр.), Лева (440-461 рр.) та Геласія (492-496 рр.). [8, с. 42-43].

Беручи до уваги безсистемність викладу вимог і використання адрес у статтях документа, можна припустити, як записувалося придворними кліриками "Загальне наставляння". Думається, що королівські клірики, працюючи над збірником "Dionysio-Hadriana", по черзі виписували з нього канонізовані положення соборів, які вважали найбільш важливими для рішення питань, по-